

C.J.W. Zwart

Principes en Parameters

Syllabus Algemene Taalwetenschap
(Syntaxis 2)

Code LTA08D03

© C.J.W. Zwart 1998-1999

3. Morfosyntaxis en hoofdverplaatsing

In dit hoofdstuk verschuift de aandacht van de *structuur* van zinnen naar de processen die uiteindelijk de vorm van zinnen, met name de *woordvolgorde*, bepalen. Deze processen zijn niet te herleiden tot de lexicale semantiek van de woorden (lexicale elementen) die in de zinnen voorkomen. Het gaat hierbij in concreto om *verplaatsingen* van elementen (woorden en woordgroepen) vanuit de positie die ze in de dieptestructuur innemen naar posities in het functionele domein van de zin. De verplaatsingen die we in dit hoofdstuk bespreken zijn altijd **hoofdverplaatsingen**, en we zullen zien dat deze nauw samenhangen met *inflectionele morfologie*.

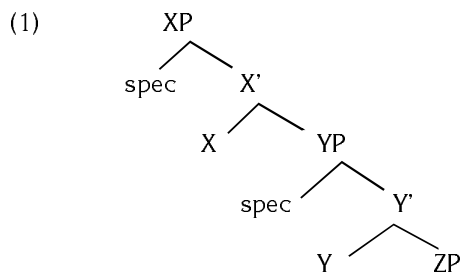
In de Principes-en-Parameterstheorie wordt de dieptestructuur grotendeels bepaald door de lexicale semantiek van de erin optredende lexicale eenheden. De relatie tussen lexicale semantiek en dieptestructuur wordt gelegd via een algemene theorie over woordgroepsstructuur (de X-bar-theorie, Haegeman 1994:103) en via principes als (11) (thetarloekening via de zuster-relatie) en (21) (UTAH) in hoofdstuk 1. De oppervlaktestructuur wordt van de dieptestructuur afgeleid via verplaatsing van elementen uit het lexicale domein (VP, NP) naar posities in het functionele domein (IP, CP, DP).

In verband hiermee spelen de volgende vragen een belangrijke rol in het onderzoek binnen de Principes-en-Parameters-theorie:

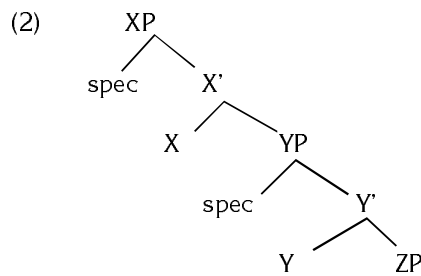
1. Welke soorten verplaatsingen zijn er?
2. Waarom vinden er überhaupt verplaatsingen plaats?
3. Aan welke condities zijn de verplaatsingen onderworpen?

Deze vragen staan in hoofdstuk 3 en 4 van deze syllabus centraal. Vooruitlopend op het antwoord op vraag 1 gaat hoofdstuk 3 over *hoofdverplaatsing* en hoofdstuk 4 over *woordgroepsverplaatsing*.

In de Principes-en-Parameters-theorie hangt verplaatsing zeer nauw samen met *inflectionele morfologie*. De inflectionele categorieën (zoals Tense, Agreement, etc.) zijn apart gerepresenteerd in de boomstructuur als *functionele hoofden* met hun eigen *functionele projecties*. Verplaatsing wordt in zijn algemeenheid beschreven als het proces waardoor lexicale elementen met functionele elementen verenigd worden, ofwel via hoofdverplaatsing (1), ofwel via woordgroepsverplaatsing (2):

hoofdverplaatsing

XP-verplaatsing

Bij hoofdverplaatsing vindt *adjunctie* plaats van het lexicale aan het functionele hoofd. Bij woordgroepsverplaatsing wordt een woordgroep (XP) naar de specificerpositie van een functionele projectie verplaatst. Het resultaat is in beide gevallen dat de volgorde van de elementen in de dieptestructuur wordt veranderd, en wel op een manier die van taal tot taal kan verschillen.

In het ideale geval kunnen we alle verschillen in woordvolgorde tussen talen beschrijven als het gevolg van het wel of niet optreden van een beperkt aantal verplaatsingen (Kayne 1994:47). Als verplaatsingen altijd naar het functionele domein gaan, dan moeten parameters dus iets te maken hebben met functionele hoofden. Een belangrijke hypothese is dan ook dat het lexicale domein (de VP) in alle talen hetzelfde is, en dat het functionele domein het gedeelte is waarin talen van elkaar verschillen (Fukui & Speas 1986, Chomsky 1995).

VRAAG 3.1: Breng het idee dat de VP in alle talen hetzelfde is in verband met de relatie de betekenis van het werkwoord en de vorm van de dieptestructuur, zoals besproken in hoofdstuk 1.

3.1 Morfosyntaxis

3.1.1 Morfosyntactische categorieën en functionele categorieën

Hoofdverplaatsing hangt in de Principes-en-Parametertheorie ten nauwste samen met *inflectionele morfologie*. Een werkwoord moet verplaatst worden naar de functionele hoofden waar de kenmerken voor Tense en Agreement zitten. Deze kenmerken worden op het werkwoord uitgespeld in de vorm van inflectionele morfologie (meestal suffixen).

VRAAG 3.2: Wat voor andere manieren zijn er om tense- en agreement-kenmerken uit te spellen op het werkwoord?

De traditionele benaming voor de samenhang tussen inflectionele morfologie en syntaxis is **morfosyntaxis**: morfologie voor zover relevant voor

de syntaxis, en syntaxis voor zover relevant voor de morfologie.¹⁷ Deze samenhang laat zich eenvoudig illustreren:

- (3) a. De mens wikt/*wikken
 b. De mensen wikken/*wikt

In de zinnen in (3) staan het onderwerp *de mens/de mensen* en het werkwoord *wikt/wikken* tot elkaar in een *syntactische* relatie (de relatie onderwerp—werkwoord). Deze *syntactische* relatie heeft *morfologische* consequenties, zowel voor het onderwerp als voor het werkwoord. Als het onderwerp enkelvoud is, moet het werkwoord het suffix *-t* dragen. Andersom is ook waar: als het werkwoord enkelvoud is moet het onderwerp het suffix *-∅* dragen. Hetzelfde geldt mutatis mutandis voor het meervoud.

Ook *naamvallen* zijn morfosyntactische categorieën bij uitstek. De naamval van een DP wordt bepaald door de syntactische relatie tussen die DP en een naamvalstoekener (V, P, Agr, T), en wordt vormgegeven door middel van een suffix aan het naamwoord of het lidwoord:

- (4) a. an die Musik (Duits)
 aan de-ACC muziek
 b. ad infinitum (Latijn)
 tot oneindig-ACC 'tot in het oneindige'

Werkwoorden, naamwoorden, en lidwoorden komen typisch voor in een rijtje (**paradigma**) van vormen die in verschillende *syntactische* situaties inzetbaar zijn:

(5)	<i>werkwoorden</i>	<i>naamwoorden</i>	<i>lidwoorden</i>
	wandel-∅	ros-a [nom,sg]	der
	wandel-t	ros-ae [gen/dat,sg;nom,pl]	den
	wandel-en	ros-am [acc,sg]	dem
	wandel-de	ros-ā [abl,sg]	des
	wandel-den	ros-arum [gen,pl]	die
		ros-is [dat/abl,pl]	
		ros-as [acc,pl]	
		'roos' (Latijn)	(Duits)

Als we deze rijtjes onder de loep nemen, blijkt dat er meerdere morfosyntactische categorieën in één affix aanwezig kunnen zijn. Bijvoorbeeld, het Duitse lidwoord *der* geeft informatie over zowel geslacht (mannelijk) als getal (enkelvoud) als naamval (nominatief). Iets dergelijks is er ook aan de hand bij de Nederlandse werkwoordsvormen *wandel-∅* en *wandel-t*: deze geven informatie over zowel persoon (*wandel-∅*: 1e persoon, *wandel-t*: 2e/3e persoon) als getal (enkelvoud) als tijd (tegenwoordige tijd).

¹⁷ Zie Matthews (1974:59ff) voor een overzicht van de traditie op dit gebied van onderzoek.

Bij andere werkwoordsvormen kunnen we meerdere affixen en meerdere morfosyntactische categorieën onderscheiden:

(6)	STAM	TJJD	PERSOON/GETAL
	<i>wandel</i>	<i>∅</i>	<i>en</i>
	<i>wandel</i>	<i>d</i>	<i>en</i>

De werkwoordsvormen in (6) hebben hetzelfde morfeem voor persoon/getal (-*en*, meervoud), maar een paradigma van tijds morfemen: *∅* (tegenwoordige tijd) versus -*d*- (verleden tijd).

VRAAG 3.3: Geef nu een opsomming van alle inflectionele morfemen in het Nederlandse paradigma in (5), met hun betekenis.

In het Italiaanse werkwoordspaaradigma is de scheiding van persoonskenmerken en tijdskenmerken tamelijk consequent doorgevoerd:

(7)	tegenwoordige tijd	verleden tijd	toekomende tijd
	1sg <i>parl-∅-o</i>	<i>parl-av-o</i>	<i>parl-er-ò</i>
	2sg <i>parl-∅-i</i>	<i>parl-av-i</i>	<i>parl-er-ai</i>
	3sg <i>parl-∅-a</i>	<i>parl-av-a</i>	<i>parl-er-à</i>
	1pl <i>parl-∅-iamo</i>	<i>parl-av-amo</i>	<i>parl-er-emo</i>
	2pl <i>parl-∅-ate</i>	<i>parl-av-ate</i>	<i>parl-er-ete</i>
	3pl <i>parl-∅-ano</i>	<i>parl-av-ano</i>	<i>parl-er-anno</i>

parlare (Italiaans) 'spreken'

In dit paradigma zijn de morfosyntactische categorieën Tijd en Persoon/Getal duidelijk te onderscheiden, evenals de bijbehorende suffixen.

VRAAG 3.4: Toch zitten er kleine onregelmatigheden in de paradigmata in (7). Welke?

In het werkwoord in het Swahili (een bantutaal) is naast een kenmerk voor Tijd en een kenmerk voor de Persoon van het subject ook nog een kenmerk voor de Persoon van het object te onderscheiden:

(8)	Juma a-li-ki -soma	kitab <u>u</u>
	Juma SUB-PAST-OBJ-lezen	boek
	'Juma las het boek.'	

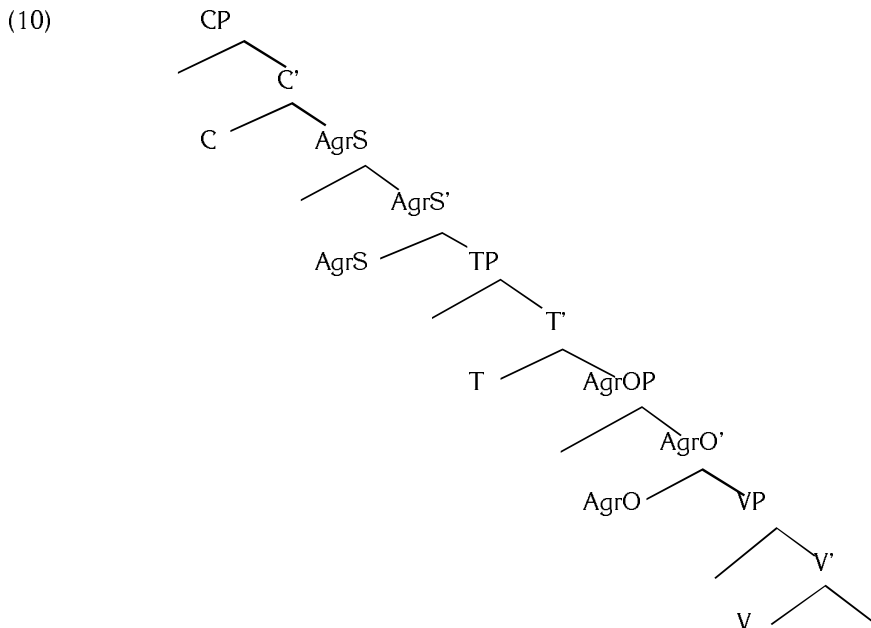
Deze drie morfosyntactische categorieën die we in het Swahili werkwoord zien (Tense, Agreement met het Subject, Agreement met het Object) zijn in de Principes-en-Parameterstheorie vertaald in de functionele hoofden T, AgrS, en AgrO (zie paragraaf 2.1.3).

3.1.2 Het Mirror Principle

De relatie tussen inflectionele morfologie en syntaxis wordt in de Principles-en-Parameters-theorie uitgedrukt in het *Mirror Principle* (Baker 1985):

- (9) *Mirror Principle (eerste versie)*
De affixen die het dichtst bij de werkwoordsstam staan corresponderen met de functionele hoofden die het dichtst bij V staan

In de boomstructuur die standaard wordt aangenomen in de Principles-en-Parameters-theorie staat T dicht bij V dan AgrS:

Volgens het Mirror Principle betekent dat dat het tense-morfeem dicht bij de stam moet staan dan het subject-agreement-morfeem. Inderdaad is dat in het Nederlands en het Italiaans steeds het geval:

- (11) a. wandel-d-en b. parl-av-ano
V—T—AGR V—T—AGR

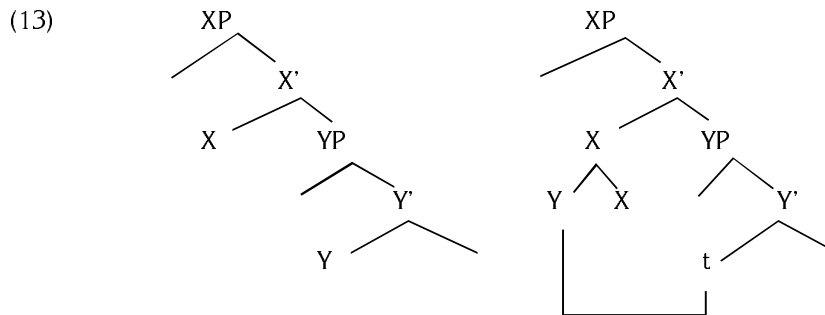
De volgorde van de functionele hoofden in (10) is van links naar rechts: C—AgrS—T—AgrO—V. De volgorde *V—T—Agr* in de werkwoordsvormen in (11) is dus het spiegelbeeld van de volgorde in de boomstructuur in (10).

In het Swahili is de volgorde van de affixen *AgrS—T—AgrO*, dus anders dan in het Italiaans en het Nederlands. Maar dit is niet in strijd met het Mirror Principle, omdat de affixen in het Swahili *prefixen* zijn. AgrO is daardoor het dichtste bij V, dan T, en dan AgrS, precies zoals het Mirror Principle beschrijft:

- (12) **a-li-ki-soma**
AgrS—T—AgrO—V

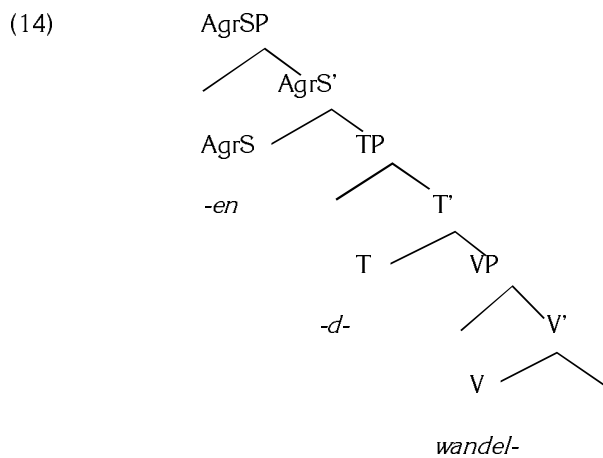
VRAAG 3.5: Bekijk de Navaho-voorbeelden (9) van § 2.1.3. Zijn ze in strijd met het Mirror Principle?

In de Principles-en-Parameters-theorie is deze correspondentie tussen morfologie en syntaxis geen toeval. Eén en ander hangt samen met het proces van *adjunctie* (zie (13b) in paragraaf 2.1.3). Hoofdverplaatsing is altijd adjunctie: als in (1) *Y* naar *X* verplaatst wordt moet *Y* aan *X* gehangen (geadjungeerd) worden:

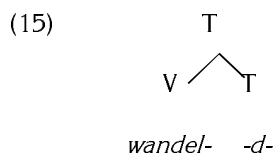

Het resultaat van de adjunctie is een 'complex hoofd' [_X Y-X] waarin de oorspronkelijke volgorde van *Y* en *X* omgedraaid is.

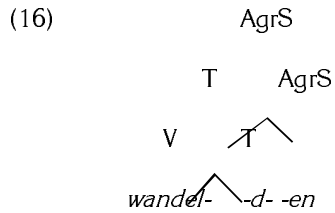
Op deze manier kunnen we de morfologie van een vorm als *wandel-d-en* afleiden van de syntaxis van de hoofdverplaatsing. De uitgangssituatie is:

Verplaatsing van *V* naar *T* levert de volgende complexe hoofdstructuur op, op de plaats van *T* in (14):

Verdere verplaatsing van dit complexe hoofd (*T*) naar *AgrS* levert (16) op, op de plaats van *AgrS* in (14):

Het resultaat, *wandelden*, is precies de juiste werkwoordsvorm.

VRAAG 3.6: Als je via hetzelfde proces van verplaatsing en adjunctie de Swahili-werkwoordsvorm in (12) probeert af te leiden, op welk probleem stuit je dan?

Het Mirror Principle drukt dus uit dat er een relatie is tussen de morfologische opbouw van een woord en de syntactische processen die dat woord ondergaat (met name: hoofdverplaatsing). Vandaar dat we de meer algemene formulering van het Mirror Principle kunnen geven:

- (17) *Mirror Principle (algemene versie)*
 De morfologie van een woord weerspiegelt de syntactische derivatie

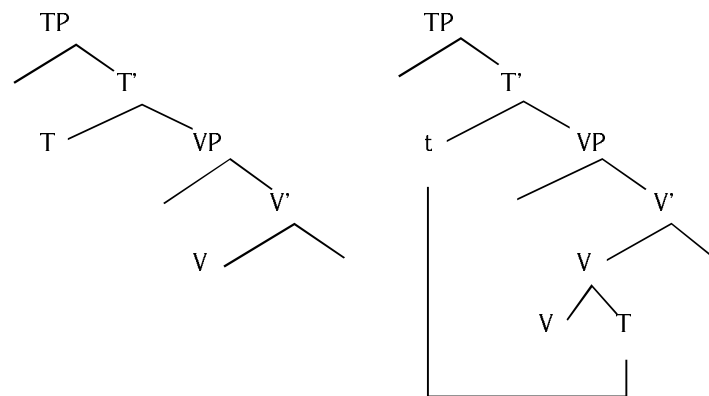
3.1.3 Hoofdverplaatsing: 'affixen oppikken' versus 'kenmerken checken'
 In (14) heb ik de affixen *-d-* en *-en* in de functionele hoofden T en AgrS neergezet. Het werkwoord verplaatst zich dan van V naar T en AgrS om de affixen op te pikken. Dit 'affixen oppikken' is wel voorgesteld als de *verklaring* voor het bestaan van het verschijnsel hoofdverplaatsing. Het idee is dat affixen altijd gecombineerd moeten worden met een lexicale stam (Lasnik 1981):

- (18) *Stray Affix Filter*
 Affixen moeten op de oppervlaktestructuur met een lexicaal element verbonden zijn.

Er zijn in principe twee manieren om aan het Stray Affix Filter te voldoen. De ene manier is: verplaatsing van het werkwoord (geïllustreerd in de vorige paragraaf 3.1.2). De andere manier is: verplaatsing van het affix naar het werkwoord:

(19)

Lowering

Een belangrijk probleem met deze *lowering*-operatie is dat de verplaatsing omlaag een spoor achterlaat dat niet door zijn 'antecedent' geregeerd wordt.

VRAAG 3.7: Waarom niet?

Het spoor is dus niet geïdentificeerd, wat in strijd is met het Empty Category Principle (zie p. 3 en paragraaf 3.4). Daarom werd in de loop van de jaren '80 deze lowering-transformatie steeds minder aantrekkelijk gevonden.

Het probleem is dat *verbogen* werkwoorden niet *altijd* in AgrS of T zitten.

VRAAG 3.8: Waarom is dat een probleem?

Bijvoorbeeld, in het Engels gaat men er van uit dat het verbogen werkwoord in V zit (20a). Ook voor Nederlandse bijzinnen neemt men dat aan (20b):

- (20) a. [_{IP} John INFL [_{VP} kissed Mary]]
b. ..dat [_{IP} Jan gisteren [_{VP} Marie kuste]]

Dus als we aannemen dat er in de functionele hoofden *affixen* zitten, dan zullen die in de zinnen in (20) omlaag verplaatst moeten zijn.

Tegenwoordig neemt men daarom liever aan dat er in de functionele hoofden geen affixen zitten, maar *morfosyntactische kenmerken* (features) die corresponderen met de inflectionele affixen (zie paragraaf 2.3.3). De affixen zelf worden in deze opvatting, samen met de werkwoordsstam, gegenereerd in V. Aan het Stray Affix Filter wordt daarmee automatisch voldaan.

Dit betekent wel dat het Stray Affix Filter niet langer een *verklaring* biedt voor het verschijnsel hoofdverplaatsing (met name werkwoordsverplaatsing).

VRAAG 3.9: Wat is eigenlijk de evidentie voor het bestaan van zoiets als hoofdverplaatsing?

Men neemt daarom aan dat de lexicale hoofden naar de functionele hoofden verplaatst worden om aldaar de relevante morfosyntactische kenmerken te controleren of *checken* (vooral sinds Chomsky 1993). Met andere woorden, de *morfemen* op de lexicale hoofden (de uitgangen van de werkwoorden) moeten overeenstemmen met de *kenmerken* in de functionele hoofden (T, AgrS, AgrO). Die overeenstemming moet (dat veronderstelt men) in een 'lokaal domein' gecontroleerd worden; daarom moeten verbogen werkwoorden verplaatsing ondergaan.

VRAAG 3.10: Wat betekent dit verhaal over hoofdverplaatsing voor de voorbeelden in (20)?

Ook de 'checking-theorie' heeft problemen met de werkwoorden die niet verplaatst worden, zoals in (20). Maar die problemen worden als minder ernstig gezien, omdat verplaatsing zelden of nooit uniform is: de mate waarin verplaatsing optreedt is van taal tot taal verschillend, en vanuit die optiek zijn de feiten in (20) niet verrassend.¹⁸

Men heeft wel geprobeerd een relatie aan te tonen tussen de hoeveelheid morfosyntactische informatie die in een werkwoordsvorm opgesloten ligt (dus de 'rijkdom' van de inflectionele morfologie) en de aanwezigheid of afwezigheid van werkwoordsverplaatsing (zie bijvoorbeeld Roberts 1993, Vikner 1997). Die correlatie wordt niet algemeen als bewezen beschouwd. Er is wel een duidelijke correlatie tussen *finietheid* en werkwoordsverplaatsing: infinitieven verplaatsen in de regel niet:

- (21) a. Jan kust Marie
 b. * Jan kussen Marie? Dat nooit!
 c. Jan Marie kussen? Dat nooit!

Dit ondersteunt het algemene idee dat werkwoordsverplaatsing iets te maken heeft met de morfosyntactische eigenschappen van het werkwoord.

3.2 Parameters bij hoofdverplaatsing

In de vorige paragraaf hebben we gezien dat de morfologie van een werkwoord het resultaat is van de verplaatsingen die dat werkwoord ondergaat. Maar hoe kunnen we weten dat deze verplaatsingen ook werkelijk

¹⁸ Een mogelijke oplossing voor het probleem dat het verbogen werkwoord in (20b) niet verplaatst is naar INFL (of, meer precies, naar T en/of Agr) zou zijn dat INFL in het Nederlands *rechts* van de VP staat. Dan kunnen we (20b) zo analyseren dat het werkwoord wel degelijk verplaatst is:

- (i) ..dat [_{IP} Jan gisteren [_{VP} Marie t_i] kuste_T-INFL]

Maar deze oplossing werkt niet voor het Engelse geval (20a).

optreden? Die vraag behandelen we achtereenvolgens voor het Nederlands en voor het Engels en het Frans.

3.2.1 Nederlands

Om de vraag naar hoofdverplaatsing in het Nederlands te kunnen beantwoorden moeten we naar de positie van het werkwoord kijken. Er is hier een verschil tussen hoofdzinnen en bijzinnen:

- (22) a. De mensen **wandelden** gisteren in het bos
b. ..dat de mensen gisteren in het bos **wandelden**

In hoofdzinnen staat het werkwoord op de tweede plaats, in bijzinnen staat het achteraan. Hoe bepalen we nu waar de verschillende elementen precies staan?

Het eerste wat we nodig hebben is een **algemeen 'plan'** van de structuur van de zin. Zo'n plan is altijd ten dele hypothetisch. In de Principes-en-Parameters-theorie gaat men uit van de structuur in (10), of van eenvoudigere varianten daarvan.

Ten tweede moeten we gebruik maken van elementen die bepaalde domeinen in de zin **markeren**. Heel duidelijk is bijvoorbeeld dat een voegwoord als *dat* in (22b) het hoofd van de CP markeert. Dat levert informatie op over de structuur van de zin: de bijzin als geheel is een CP, en onmiddellijk rechts van *dat* begint de IP (AgrSP). Een ander voorbeeld wordt geleverd door bijwoorden (adverbia). Daarvan neemt men aan dat ze niet in de VP staan. Een bijwoord geeft dus ongeveer de grens van de VP aan, in die zin dat wat links van een bijwoord staat niet in de VP staat.

VRAAG 3.11: Betekent dat dat je mag concluderen dat wat rechts van een bijwoord staat *we/* in de VP zit?

Ten derde, hierbij aansluitend, kunnen we veronderstellen dat bepaalde elementen **vaste posities** in de zin innemen. Zulke veronderstellingen zijn per definitie hypothetisch, maar dat wil niet zeggen dat ze niet theoretisch gemotiveerd zijn. Bijvoorbeeld, algemeen wordt aangenomen dat het subject in Spec,IP (Spec,AgrSP) staat.¹⁹ Een andere vaste positie is de Spec,CP-positie voor vooropgeplaatste vraagwoorden.

Ten vierde kunnen we gebruik maken van **adjacentie-verschijnselen**. Als twee elementen verplicht adjacent aan elkaar zijn, dan hebben we vermoedelijk te maken met ófwel een *spec-head* relatie, ófwel een *head-complement* relatie. Bijvoorbeeld, in (22a) kan er niets tussen het onderwerp en het werkwoord in staan:

¹⁹ Dit volgt min of meer uit het Extended Projection Principle (EPP), dat zegt dat de subjectspositie in elke zin gevuld moet zijn (Haegeman 1994:68). Zonder vaste subjectspositie zou het EPP minder zinvol zijn.

(23) De mensen (*waarschijnlijk) wandelden in het bos

Als we inderdaad aannemen dat het onderwerp in Spec,AgrSP staat, dan volgt hieruit dat het werkwoord in AgrS staat. Zo kunnen we uit (24) ook concluderen dat het werkwoord hier in C staat:

VRAAG 3.12: Waar volgt dat uit?

(24) Waar (*vermoedelijk) wandelden de mensen?

Uit (22)-(24) blijkt dat het werkwoord in het Nederlands in verschillende posities opduikt. Uit hoofdstuk 1 weten we dat het werkwoord een basispositie heeft in de VP. De enige zin waarin het werkwoord in die basispositie zou kunnen staan is (22b). Het werkwoord staat daar ook rechts van het bijwoord:

(25) ..dat de mensen gisteren in het bos wandelden

In alle andere zinnen moet het werkwoord dus verplaatst zijn, en wel naar links (dat wil zeggen, naar omhoog in de boomstructuur). Daarmee komt het werkwoord links van het adverbium terecht:

- (26) a. De mensen wandelden gisteren in het bos
b. Waar wandelden de mensen gisteren?

Via dit soort overwegingen kan men concluderen dat er in het Nederlands werkwoordsverplaatsing plaatsvindt.²⁰

3.2.2 Engels vs. Frans

Het Oud-Engels had veel weg van het huidige Nederlands (zie Van Kemenade 1987). Het huidige Engels lijkt veel minder op het Nederlands.

²⁰ Het verschil tussen hoofd- en bijzinnen in het Nederlands (22) is opmerkelijk. Een bijzonder invloedrijke analyse van het Nederlands, die van Den Besten (1977), verklaart dat verschil als volgt:

- a. het werkwoord moet in het Nederlands altijd naar C verplaatst worden. In (22a), (24), en (26) staat volgens deze analyse het werkwoord dus in C.
- b. Is de C-positie bezet door een voegwoord (zoals in (22b) en (25)), dan is verplaatsing naar C onmogelijk, en blijft het werkwoord dus in V staan.

Deze analyse dateert van voor de Regeer-en-Bind-periode, en had dus niet de beschikking over de structuur in (10). Daardoor moest bijvoorbeeld worden aangenomen dat het onderwerp in (26a) in dezelfde positie staat als het vraagwoord in (26b). In de structuur in (10) zijn er specifieke posities voor het onderwerp (Spec,AgrSP) en het vraagwoord (Spec,CP), waardoor we niet meer kunnen aannemen dat het werkwoord in hoofdzinnen altijd naar C gaat (zie Zwart 1993, 1997 voor een uitgebreidere bespreking).

Dat heeft veel te maken met de positie van het werkwoord (maar ook met de positie van het lijdend voorwerp, hier niet verder besproken).

In het Engels staat het werkwoord in principe rechts van de bijwoorden:

- (27) a. John often **kisses** Mary
b. * John **kisses** often Mary

Zelfs in vraagzinnen is dat zo:

- (28) a. Why did John often **kiss** Mary?
b. * Why **kissed** John often Mary?

Net als in (26b) staat er in (28a) een werkwoord in C (als we er weer vanuit gaan dat *why* in Spec,CP staat en *John* in Spec,AgrSP). Maar dat kan niet het hoofdwkwoord zijn (28b). In plaats daarvan duikt opeens *did* op (het verschijnsel wordt aangeduid met *DO-support*).

Do-support vindt ook plaats in negatieve zinnen:

- (29) a. John did not **kiss** Mary
b. * John **kissed** not Mary

Het Nederlands kent geen *do*-support. Het is erg aannemelijk dat het gebruik van *do* in vragen en negatieve zinnen ervoor gezorgd heeft dat het hoofdwkwoord in het Engels, in tegenstelling tot het Oud Engels, niet meer verplaatst wordt.

Hulpwerkwoorden als *have*, *can*, *may*, *will* gedragen zich net zoals *do*:

- (30) a. John **has** not kissed Mary
b. John **will/can/may** not kiss Mary
(31) a. Why **has** John not kissed Mary?
b. Why **will/can/may** John not kiss Mary?

Vanwege hun bijzondere gedrag wordt (sinds Chomsky 1957) aangenomen dat deze hulpwerkwoorden in INFL gegenereerd worden (zie 2.3.2). Vaak wordt daarbij over het hoofd gezien dat zij niet adjacent zijn aan het subject:

- (32) a. John probably has not kissed Mary
b. John probably does/will/can/may not kiss Mary

Als deze werkwoorden dus in INFL gegenereerd zijn, dan wijst de adjacentietest erop dat 'INFL' hier niet AgrS is, maar T (uitgaande van de structuur in (10)):

- (33) [_{AgrSP} John AgrS [_{TP} probably [_{TP} [_T does/has/will] [not [_{VP} kiss(ed) Mary]]]]]

Blijft staan dat, afgezien van deze hulpwerkwoorden, het finiete werkwoord in het Engels in principe in zijn basispositie in de VP staat.

Hierin verschilt het Engels niet alleen van het Nederlands, maar ook van het Frans. In het Frans immers staan de werkwoorden wel links van de adverbia (Emonds 1976):

- (34) a. Jean **embrasse** souvent Marie
 b. * Jean souvent **embrasse** Marie

Daarom neemt men aan dat in het Frans het werkwoord de VP verlaat en hoofdverplaatsing naar INFL ondergaat. Omdat *embrasse* in (34a) adjacent aan het onderwerp is, mogen we aannemen dat 'INFL' hier gelijkstaat aan AgrS (in de structuur in (10)).

In verband hiermee heeft Pollock (1989) laten zien dat infinitieven in het Frans óók hoofdverplaatsing ondergaan. Dit is opmerkelijk, omdat infinitieven in de regel in de VP blijven: er zijn geen morfosyntactische kenmerken die gecheckt of affixen die opgepikt moeten worden. Maar infinitieven kunnen zowel links als rechts van adverbia voorkomen:

- (35) a. Ne pas **arriver** souvent en retard
 niet aankomen vaak te laat
 b. Ne pas souvent **arriver** en retard
 niet vaak aankomen te laat

beide: 'niet vaak te laat komen'

De infinitieven maken het niet zo bont dat ze ook links van het negatieve adverbium *pas* uitkomen (finitie werkwoorden doen dat wel):

- (36) a. * N' **arriver** pas en retard
 niet aankomen niet te laat
 b. Jean n' **arrive** pas en retard
 Jean niet aankomt niet te laat
 'Jean komt niet te laat.'

De infinitief doet dus maar een korte werkwoordsverplaatsing, terwijl het finiete werkwoord een langere werkwoordsverplaatsing doet. We hebben dus meerdere landingsplaatsen voor het werkwoord nodig: één adjacent aan het werkwoord (AgrS) en één verder naar rechts (T).

Deze feiten staan aan de basis van de Split-INFL-hypothese van Pollock (1989), besproken in hoofdstuk 2.²¹ Zonder opsplitsing van INFL in Agr en T hebben we geen landingsplaats voor de korte werkwoordsverplaatsing in (35a).

3.2.3 Sterke en zwakke hoofden/kenmerken

De structuur van de zin in (10) en het proces van werkwoordsverplaatsing (hoofdverplaatsing) bieden een kader om de verschillen in woordvolgorde tussen diverse talen te beschrijven. Men spreekt wel van het vermogen van

²¹ Zie ook Haegeman (1994:592vv).

functionele hoofden om een werkwoord 'aan te trekken'. Functionele hoofden die een werkwoord aantrekken noemt men **sterk**. Functionele hoofden die dat niet doen **zwak**. Men spreekt ook wel van *sterke* en *zwakke kenmerken*, wanneer men er van uit gaat dat er in de functionele hoofden geen affixen zitten, maar kenmerken.

Verschillen tussen talen worden in het Principes-en-Parameters-model dus vaak beschreven als verschillen in de 'kracht' van functionele hoofden en/of kenmerken.

3.3 Verdere gevallen van hoofdverplaatsing

3.3.1 Hoofdverplaatsing in de DP

Het onderzoek naar woordvolgordeverschijnselen binnen Noun Phrases is binnen de generatieve grammatica lang niet zo ver gevorderd als het onderzoek naar woordvolgordeverschijnselen in de zin als geheel (belangrijke werken zijn Abney 1987, Corver 1990, Giorgi & Longobardi 1991). Sinds Abney (1987) wordt er van uit gegaan dat de Noun Phrase op dezelfde manier gestructureerd is als de zin, dus met een lexicaal en een functioneel domein (zie 2.2).

Er zijn verschillende morfosyntactische categorieën aan te wijzen die binnen de Noun Phrase een rol spelen. De vorm van lidwoorden en adjectieven is afhankelijk van het geslacht en het getal van N:

- (37) a. **het** oude huis
 b. **de** oude huizen

Ook *definietheid* speelt een rol:

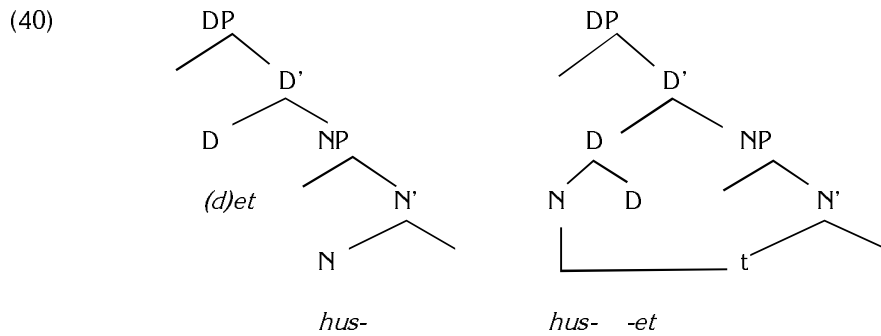
- (38) a. een oud- \emptyset huis
 b. \emptyset oud-**e** huizen

Als we de parallelie tussen Noun Phrases en zinnen willen volhouden, dan ligt het voor de hand ook binnen de DP meerdere functionele hoofden aan te nemen, bijvoorbeeld voor Agreement en Number. We gaan daar hier niet verder op in.

Ondertussen is wel duidelijk dat er bepaalde woordvolgordeverschijnselen in Noun Phrases zijn die we mooi kunnen beschrijven als hoofdverplaatsing. Bekijk de volgende feiten uit het Deens:

- (39) a. det store hus b. hus-et
 het oude huis huis-het 'het huis'

Als de Noun Phrase geen adjectief bevat, wordt het lidwoord achter het zelfstandig-naamwoord geplakt. Het heeft er alle schijn van dat dat het resultaat is van hoofdverplaatsing en adjunctie van N aan D:

Als de Noun Phrase wel een adjectief bevat, kan de vorm *huset* nooit optreden:

- (40) a. * store hus-et b. * hus-et store
 oud huis-het huis-het oud

Blijkbaar *blokkeert* het adjectief de verplaatsing van N naar D. Dit is een bekend verschijnsel bij hoofdverplaatsing (zie paragraaf 3.4).

Ook verschillen tussen talen kunnen met behulp van N-verplaatsing beschreven worden. Bekijk het verschil in woordvolgorde tussen het Italiaans en het Nederlands:

- (41) a. l' invasione Italiana dell'Albania
 de invasie italiaans van Albanië
 b. de Italiaanse inval in Albanië

In het Italiaans staat de N (*invasione*) links van het adjectief (*Italiana*), in het Nederlands is het andersom. Dit doet denken aan het verschil tussen het Frans en het Engels m.b.t. de positie van het werkwoord ten opzichte van adverbia (paragraaf 3.2.2). Ook dit zou je dus kunnen beschrijven als een verplaatsing van N naar links in het Italiaans, een verplaatsing die in het Nederlands achterwege blijft.

VRAAG 3.13: Als er zowel in (39) als in (41) sprake is van hoofdverplaatsing, dan zijn er toch nog wel wat verschillen tussen hoofdverplaatsing in het Deens en het Italiaans. Welke twee vallen meteen op?

3.3.2 Incorporatie

Tot nu toe hebben we steeds gevallen besproken van verplaatsing van een *lexicaal* hoofd naar een *functioneel* hoofd. Maar er bestaan ook verschijnselen die er op wijzen dat er hoofdverplaatsing kan zijn van het ene

lexicale hoofd naar het andere. Als dat gebeurt spreken we van **incorporatie** (Baker 1988).

Er zijn verschillende typen incorporatie, bijvoorbeeld van N naar V, van P naar V, van V naar V, etc. Incorporatie van N naar V heet *Noun Incorporation*. De volgende voorbeelden uit het Southern Tiwa (een Amerikaanse indianentaal) laten zien wat er gebeurt:

- (42) a. **seuan**-ide ti-mü-ban
man-SUFFIX 1SG-zie-PAST 'Ik zag de man.'
b. ti-**seuan**-mü-ban
1SG-man-zie-PAST 'Ik zag de man.'

In (42b) wordt het direct object als het ware opgeslokt door het werkwoord. Interessant is dat eventuele aanwijzende voornaam-woorden bij het direct object niet mee geïncorporeerd worden:

- (43) a. **yede seuan**-ide ti-mü-ban
die man ik zag 'Ik zag die man.'
b. **yede ti-seuan**-mü-ban 'Ik zag die man.'

Daaruit kunnen we afleiden dat Noun Incorporation geen XP-verplaatsing maar hoofdverplaatsing is.

In het Nederlands komt incorporatie weinig voor. Mogelijk zijn de enorme werkwoordsclusters die je in het Nederlands kunt vormen gevallen van hoofdverplaatsing van V naar V:

- (44) ..dat Jan Marie *zou hebben moeten kunnen kussen*

Een probleem daarbij is dat het verbogen werkwoord *zou* zich uit de cluster los moet kunnen maken om naar voren te verplaatsen:

- (45) Jan *zou* Marie *hebben moeten kunnen kussen*

Dat doet vermoeden dat er in (44) iets anders aan de hand is dan incorporatie.²²

²² Incorporatie (V-naar-V verplaatsing) speelt wel een rol bij de voorgestelde afleiding van *geven* uit *cause to have* in paragraaf 1.5.

3.4 Conditie op hoofdverplaatsing

We hebben gezien dat werkwoorden in een bepaalde positie gegenereerd worden (in de dieptestructuur) en vandaaruit verplaatsing kunnen ondergaan. Samen met andere verplaatsingen levert dat de oppervlaktestructuur op.

Voor de betekenis van de zin is het van groot belang dat we kunnen achterhalen waar het werkwoord precies vandaan kwam. Met andere woorden, de structuur van de VP (het werkwoord met zijn argumenten) moet na de verplaatsing intact blijven. De lege plek die door verplaatsing van het werkwoord ontstaat moet dus geïnterpreteerd kunnen worden als het *spoor* van het werkwoord.

Deze eis tot interpreteerbaarheid van het spoor van hoofdverplaatsing is geformuleerd in de zgn. *Head Movement Constraint* van Travis (1984):

- (46) *Head Movement Constraint (HMC)*
Een hoofd X mag alleen naar een hoofd Y verplaatsen als Y X regeert.

De HMC wordt geïllustreerd door het volgende geval.

Stel, we hebben een vraagzin die bestaat uit een hoofzín en een bijzín:

- (47) [Who did you think [I would help]] ?

Hoofzín en bijzín bevatten elk een hulpwerkwoord: de hoofzín bevat *did* en de bijzín *would*. Omdat (47) een vraagzin is, is Spec,CP gevuld (door het vraagwoord *who*). In het Engels moet er dan, net als in het Nederlands, een werkwoord naar C verplaatst worden. Zoals we gezien hebben (in paragraaf 3.2.2) kunnen in het Engels alleen hulpwerkwoorden als *did* en *would* naar C verplaatst worden. In principe zijn er dus twee mogelijkheden: ofwel *did* verhuist naar C, ofwel *would*. Uit (48) blijkt dat verplaatsing van *would* in dit geval echter uitgesloten is:

- (48) * [Who would_i you thought [I t_i help]] ?

Beide zinnen (47) en (48) zouden in principe afgeleid kunnen zijn uit (49):

- (49) [You thought [I would help Mary]]

Waarom mag *would* niet vanuit de bijzín naar C verplaatst worden?

Als we *would* vanuit de bijzín naar de C-positie van de hoofzín zouden verplaatsen, levert dat een schematische representatie op die er als volgt uit ziet:

- (50) [would_i [thought [t_i]]]

Regeert *would* in (50) zijn spoor?

De definitie van regeren luidt (vgl. Haegeman 1994:442):

- (51) *Regeren*
 α regeert β alleen als
- (i) α een hoofd is
 - (ii) α β c-commandeert
 - (iii) er geen *closer governor of barrier* tussen α en β in staat

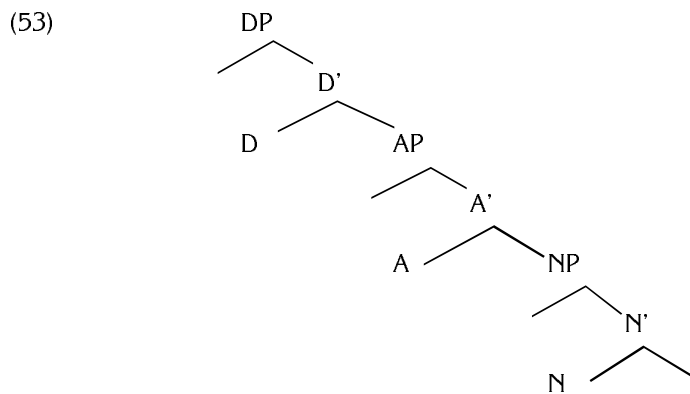
Het probleem zit hem in de lokaliteitsconditie in (iii): *thought* is een *closer governor* voor het spoor van *would*.²³

De HMC sluit dus gevallen als (48) uit. Als we aannemen dat er een regeerrelatie moet zijn tussen een verplaatst hoofd en zijn spoor, kunnen we verklaren waarom gevallen als (48) zich niet voordoen.

De HMC kan ook bepaalde gevallen van N-naar-D verplaatsing en naamwoord-incorporatie uitsluiten.

De ongrammaticaliteit van (40b), hier herhaald als (52), volgt onmiddellijk als we aannemen dat de structuur van de DP is als in (53):

(52) * hus-et store (Deens)
 huis-het oude

Als in (53) N over A heen naar D verplaatst, is er een *closer governor* voor het spoor van N, namelijk A. Dit kan de ongrammaticaliteit van (52) verklaren.

VRAAG 3.14: Wat voorspelt deze analyse over het Italiaanse geval (41a)?

Er zijn twee condities op Noun Incorporation die alle twee verklaard worden door de HMC (zoals aangetoond in Baker 1988). Ten eerste: het naamwoord dat in het werkwoord geïncorporeerd wordt kan alleen het *object* zijn, niet het *subject*. Dit volgt onmiddellijk uit de HMC, omdat het werkwoord wel het object, maar niet het subject c-commandeert. Ten tweede: een naamwoord kan alleen incorporeren in zijn 'eigen' werkwoord, het werkwoord waar het naamwoord een object van is. Incorporatie van een naamwoord uit de bijzin in een werkwoord uit de hoofdzin is onmogelijk. Ook dat volgt uit de HMC: het werkwoord van de bijzin zou altijd een *closer governor* zijn voor het spoor van het object.

²³ Bovendien is het complement van *would* een CP, wat geldt als een barrière voor de regeerrelatie.

Deze twee eigenschappen worden hier schematisch geïllustreerd. Uit *de man at het schaap* kun je via incorporatie wel (54a) maken, in de talen die Noun Incorporation hebben, maar nooit (54b):

- (54) a. De man schaap-at
b. * Man-at het schaap

Uit *ik zag de man het schaap eten* kun je via incorporatie wel (55a) maken, maar nooit (55b):

- (55) a. Ik zag de man schaap-eten
b. * Ik schaap-zag de man eten

Ook de eigenschappen van incorporatie ondersteunen dus de Head Movement Constraint.

De HMC is eigenlijk onderdeel van een principe met een grotere reikwijdte: het *Empty Category Principle*, dat we in het slothoofdstuk bespreken, maar dat we hier vast parafraseren:

- (56) *Empty Category Principle*
Sporen moeten geïdentificeerd worden